

ПОЛІТИКО-ПРАВОВА БАЗА ДЕКОМУНІЗАЦІЇ ІСТОРИЧНОЇ ПАМ'ЯТІ УКРАЇНЦІВ

Постановка проблеми. Декомунізація в Україні — процес позбавлення від наслідків комуністичної ідеології, що розпочався в часи розпаду СРСР та стихійно активізувався під час ленінопаду в період Революції гідності.

Процес декомунізації узаконений ухваленим 9 квітня 2015 року Верховною Радою України пакетом законів. 15 травня 2015 року закони підписав Президент України Петро Порошенко. Закони були опубліковані 20 травня 2015 року та набули чинності з 21 травня. 16 грудня 2015 року Окружний адміністративний суд Києва за позовом Міністерства юстиції України до Комуністичної партії України про заборону її діяльності та за участю Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини заборонив діяльність Комуністичної партії України

Цим законом Українська держава «засуджує комуністичний та націонал-соціалістичний (нацистський) тоталітарні режими в Україні, визначає правові основи заборони пропаганди їхньої символіки та встановлює порядок ліквідації символів комуністичного тоталітарного режиму».

Мета. Вивчення політико-правової бази декомунізації історичної пам'яті українців.

Відповідно до мети сконцентруємо увагу на вирішенні таких дослідницьких питань:

-дослідити деякі аспекти питань, пов'язаних з застосуванням норм Закону України "Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їхньої символіки".

-проаналізувати ціль прийняття цього закону і що в ньому забороняється.

-визначити трактування норм закону щодо того, що вважається пропагандою тоталітарних режимів і комуністичною символікою, а також, що не підлягає під заборону.

Виклад матеріалу. Закон України від 09.04.2015 р. N 317-УІІ "Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їхньої символіки" набрав чинності 21.05.2015 р.[1]

Слід зазначити, що питання, пов'язані з приведенням раніше присвоєних об'єктам права власності імен фізичних осіб, ювілейних та святкових дат, назв і дат історичних подій у відповідність з вимогами Закону України "Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їхньої символіки" (далі - Закон України), регулюються Законом України "Про присвоєння юридичним особам та об'єктам права власності імен (псевдонімів) фізичних осіб, ювілейних та святкових дат, назв і дат історичних подій" з урахуванням особливостей, встановлених Законом України "Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їхньої символіки" (п. 15 ч. 2 ст. 7 "Прикінцеві та перехідні положення" Закону України).

Відповідно до ч. 2 ст. 1 Закону України "Про присвоєння юридичним особам та об'єктам права власності імен (псевдонімів) фізичних осіб, ювілейних та святкових дат, назв і дат історичних подій" юридичним особам приватної форми власності та об'єктам права власності, які за ними закріплені, імена фізичних осіб, ювілейні та святкові дати, назви і дати історичних подій присвоюються їх власниками з дотриманням підстав та умов, передбачених ст. 3 цього Закону.

Водночас Законом України юридичним особам, політичним партіям, іншим об'єднанням громадян надавався місячний термін для приведення своїх установчих документів, найменування та/або символіки у відповідність із вимогами цього Закону (абзац перший ч. 3 ст. 7 "Прикінцеві та перехідні положення" Закону України).

Всупереч поширеному уявленню, що декомунізація стосується минулого, головна її мета - вільне і безпечне майбутнє, а саме недопущення повторення злочинів комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів, будь-яких дискримінацій

за національною, соціальною, класовою, етнічною, расовою або іншими ознаками у майбутньому, відновлення історичної та соціальної справедливості, усунення загрози незалежності, суверенітету, територіальній цілісності та національній безпеці України.

Квінтесенція всього Закону про декомунізацію - у його другій статті, яка варта того, щоб навести її текст повністю. Все інше в цьому об'ємному документі - норми і механізми, які дозволять втілити Закон на практиці.

"Стаття 2". Засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів [7]

1. Комуністичний тоталітарний режим 1917-1991 рр. в Україні визнається злочинним та таким, що проводив політику державного терору, яка характеризувалася численними порушеннями прав людини у формі індивідуальних та масових вбивств, страт, смертей, депортацій, катувань, використання примусової праці та інших форм масового фізичного терору, переслідувань з етнічних, національних, релігійних, політичних, класових, соціальних та інших мотивів, заподіяння моральних та фізичних страждань під час використання психіатрії у політичних цілях, порушень свободи совісті, думки, вираження поглядів, свободи преси та відсутності політичного плюралізму та, у зв'язку з цим, засуджується як несумісний з основоположними правами і свободами людини і громадянина.

2. Націонал-соціалістичний (нацистський) тоталітарний режим визнається в Україні злочинним та таким, що проводив політику державного терору, яка характеризувалася численними порушеннями прав людини у формі індивідуальних та масових вбивств, страт, смертей, катувань, використання примусової праці та інших форм масового фізичного терору, переслідувань з расових, етнічних мотивів, порушень свободи совісті, думки, вираження поглядів, свободи преси та відсутності політичного плюралізму та, у зв'язку з цим, спираючись на встановлені Нюрнберзьким міжнародним військовим трибуналом 1945-1946 років факти, засуджується як несумісний з основоположними правами і свободами людини і громадянина.»

Законом забороняється пропаганда комуністичного та нацистського режимів та їх символіки. Така пропаганда визнається «наругою над пам'яттю мільйонів жертв комуністичного тоталітарного режиму, націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарного режиму».

На всій території України забороняється «виготовлення, поширення, а також публічне використання символіки комуністичного тоталітарного режиму, у тому числі сувенірної, публічне виконання гімнів СРСР, УРСР (УСРР), інших союзних радянських республік або їх фрагментів, символіки націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарного режиму».

Що вважається пропагандою тоталітарних режимів? [7]

По-перше, такою пропагандою вважається публічне заперечення злочинного характеру комуністичного режиму 1917-1991 рр. в Україні або нацистського тоталітарного режиму. Наприклад, публікація про те, що Ленін не був злочинцем, а будував щасливу державу для робітників і селян. Або промова на тему, що Голодомор був через неврожай.

По-друге, поширення інформації, спрямованої на виправдання злочинного характеру комуністичного чи нацистського режимів, діяльності радянських органів держбезпеки, встановлення радянської влади в Україні чи окремих її частинах. Так само тоталітарною пропагандою вважатиметься поширення інформації, спрямованої проти учасників боротьби за незалежність України в ХХ столітті.

По-третє, «виготовлення та/або поширення, а також публічне використання продукції, яка містить символіку комуністичного, націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів».

Що вважається комуністичною символікою?[5]

- Зображення державних прапорів, гербів та інших символів СРСР, УРСР, інших союзних республік та комуністичних держав

- Гімни СРСР, УРСР, інших союзних та автономних республік або їх фрагменти (зважаючи на це, у двозначному становищі опиняється гімн Росії, який має ідентичну музику

з гімном СРСР).

- Поєднання серпа і молота, самих чи з п'ятикутною зіркою.
- Символіка компартії або її елементи
- Пам'ятники та інші зображення діячам компартії від секретаря райкому і вище, високопосадовцям СРСР і союзних республік, а також працівникам радянських органів держбезпеки будь-якого рівня.
- Пам'ятники та інші зображення, присвячені діяльності компартії, встановленню так званої «радянської влади» в Україні чи її частинах, боротьбі проти борців за незалежність України у ХХ столітті.
- Зображення гасел компартії та цитати її керівників, а також працівників радянських спецслужб.
- Назви адміністративних одиниць, населених пунктів, вулиць, майданів тощо, а також підприємств, установ та організацій, що містять імена посадовців компартії та комуністичної держави або КГБістів, а також назви, присвячені різним комуністичним ювілеям, самій компартії, боротьбі проти борців за незалежність або за встановлення радянської влади.
- «найменування комуністичної партії»

Так само під заборону потрапляють прапор, герб та інша символіка гітлерівської партії та держави періоду 1935-45 рр., а також зображення гасел і цитат вищих партійних та державних діячів тогочасної Німеччини і посадовців окупованих нею територій.

Що не забороняється?^]

- Під заборону не потрапляють пам'ятники, пам'ятні знаки та назви, пов'язані з опором та вигнанням нацистських окупантів з України.
- Так само не чіпатимуть пам'ятники, пам'ятні знаки та назви, пов'язані з розвитком української науки та культури.
- Ніхто не забороняє символи самі по собі, наприклад, п'ятикутну зірку або свастику й навіть червоний прапор, якщо вони не використовуються у вигляді символіки тоталітарних режимів.

Не потрапляють під заборону чинні державні прапори та герби, скажімо, прапор Китаю.

- Тоталітарна символіка може використовуватися в музеях, виставках, підручниках, наукових працях та інших матеріалах освітнього та наукового характеру, якщо тільки це використання не спрямоване на заперечення злочинного характеру тоталітарних режимів.
- Не чіпатимуть тоталітарну символіку на надгробках і взагалі на цвинтарях.
- Тоталітарну символіку можна колекціонувати.
- Символи нацизму й комунізму можуть використовуватися під час реконструкцій історичних подій.
- Під заборону не потрапляють оригінали бойових знамен радянських часів. А от намножити копій і влаштувати з ними демонстрації під приводом, що це «прапор перемоги», тепер не вийде.

Висновки. Отож, Закон про декомунізацію виник не просто так. Він спирається на норми міжнародного права, українські закони, судові рішення та незаперечні факти. В самому його тексті згадується ціла низка правових документів:

- резолюції Парламентської Асамблеї Ради Європи №1096 (2006) від 27 червня 1996 року щодо ліквідації спадщини колишніх комуністичних тоталітарних систем, №1481 (2006) від 26 січня 2006 року щодо необхідності міжнародного засудження злочинів тоталітарних комуністичних режимів, №1495 (2006) від 12 квітня 2006 року щодо боротьби з відродженням нацистської ідеології, №1652 (2009) від 29 січня 2009 року щодо відношення до пам'ятників, що мають суперечливу історичну інтерпретацію у державах - членах Ради Європи;
- резолюція Парламентської Асамблеї ОБСЄ №8С (09) ЗК від 29 червня - 3 липня 2009 року щодо неприпустимості звеличення тоталітарних режимів, відкриття історичних та політичних архівів, вивчення тоталітарної спадщини та підвищення поінформованості

громадськості;

- декларація Європейського Парламенту від 23 вересня 2008 року щодо проголошення 23 серпня днем пам'яті жертв сталінізму і нацизму, резолюції Європейського Парламенту від 23 жовтня 2008 року в пам'ять про Голодомор - штучний голод в Україні 1932-1933 років, від 2 квітня 2009 року щодо європейської свідомості та тоталітаризму,
- спільна заява з нагоди 70-х роковин Голодомору - Великого голоду 1932- 1933 років в Україні, прийнята на 58-й сесії Генеральної Асамблеї ООН,
- Закони України «Про реабілітацію жертв політичних репресій на Україні», «Про Голодомор 1932-1933 років в Україні»
- постанова Апеляційного суду міста Києва від 13 січня 2010 року про причетність вищого керівництва СРСР, УРСР та комуністичної партії до організації Голодомору 1932-1933 років в Україні.

Література

1. Закон України від 09.04.2015 р. N 317-VIII "Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їхньої символіки" - 21.05.2015 р.

2. Андрій Портнов: Про декомунізацію, ідентичність та історичні закони децю інакше. // Критика. — травень 2016.

3. Бураков Юрій Васильович, Кипаренко Геннадій Миколайович, Мовчан Степан Петрович. *Всесвітня історія. Новітні часи: Підруч. для 11 кл. середніх загальноосвіт. навч. закл.* ■—5. вид., випр. та доп. —К.: Генеза, 2015. —416с.

4. Володимир Яворський: Аналіз закону про заборону комуністичних символів. // Інформаційний портал Харківської правозахисної групи — 01.05.15.

5. Газін Володимир Прокопович, Копилов Сергій Анатолійович. *Новітня історія країн Європи та Америки 1918-1945 рр.: підруч. для студ. вищ. навч. закл. / Міністерство освіти і науки України.* — Вид. 2-е, доп., перероб. — К.: Слово, 2012, — 472с.

6. <http://textv.org.ua/pg/article/editorial/read/59999/>

7. Гончарук, Т. В. *Ментально-філософські засади національного буття, їх детермінуючий вплив на суспільні процеси [Текст] / Т. В. Гончарук // Світоглядні та соціокультурні засади формування модерної української нації : монографія / Т. В. Гончарук, Н. В. Гнасевич, М. І. Гурик [та ін.] ; кер. авт. кол. О. М. Рудакевич. – Тернопіль : ТНЕУ, 2015. – С. 44-71*

8. Гончарук Т., Шумка М. *Національно-культурна ідентичність як маркер модернізованого українського суспільства // Філософія фінансової цивілізації: людина у світі грошей: Збірник наукових праць. Книга 6. – Л.: УБС НБУ, 2013. – 722с. – С. 391-399. грошей: Збірник наукових праць. Книга 6. – Л.: УБС НБУ, 2013. – 722с. – С. 391-399.*

9. Гурик, М. І. *Історична пам'ять народу у контексті актуальних завдань розбудови модерної української нації. / М. І. Гурик // Світоглядні та соціокультурні засади формування модерної української нації : монографія / Т. В. Гончарук, Н. В. Гнасевич, М. І. Гурик, М. Л. Шумка, В. Я. Томахів [та ін.] ; кер. авт. кол. О. М. Рудакевич. – Тернопіль : ТНЕУ, 2015. – С. 90-113.*

10. Гурик М. І. Декомунізація як шлях побудови україноцентристської моделі історичної пам'яті [Електронний ресурс] / М. І. Гурик // Актуальні проблеми філософії та соціології. - 2016. - Вип. 11. - С. 26-29.

11. Гурик М. Шляхи та умови подолання тоталітарної спадщини в історичній пам'яті українського народу / М. І. Гурик // Актуальні питання історії України у III тисячолітті: Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Тернопіль, Україна, 22 листопада 2016 року). – Тернопіль: ТОКІППО, 2016. – с. 36-38. 16.

12. Гурик М. *Історична пам'ять // Сучасна політична лексика: енциклопед. словник-довідник / за наук. ред. Хоми Н. М. – Львів: «Новий Світ-2000», 2015. – 396 с. – С. 125-126.*

13. Гурик М. *Історична пам'ять // Новітня політична лексика (неологізми, оказіологізми та інші новоствори): Енциклопед. словник-довідник / За заг. Редакцією доктора політичних наук Хоми Н. М. – Львів: «Новий Світ-2000», 2015. – 490 с. – С. 164 - 165.*